

Escola Municipal de Segones Oportunitats: un nou servei socioeducatiu per combatre l'abandonament escolar prematur

Jordi Grau¹ i Laia Herrera²

Paraules clau: exclusió educativa, abandonament escolar prematur, segones oportunitats, acompanyament

L'Escola Municipal de Segones Oportunitats (EM20) neix com un nou servei socioeducatiu per combatre l'abandonament escolar prematur i l'atur juvenil d'adolescents i joves que es troben en situació de vulnerabilitat i d'exclusió educativa. El servei té com a objectius capacitar i integrar aquests joves per tal que puguin traçar un projecte de vida propi i retornin al sistema educatiu o tinguin un projecte professional. Aquest nou servei s'emmarca en les polítiques d'equitat educativa promogudes durant el mandat 2015-2019 que tenen per finalitat oferir oportunitats educatives a adolescents i joves de la ciutat. Aquest servei ha estat promogut per l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona amb la col·laboració de l'Àrea de Drets Socials. El servei es planteja en fase de prova pilot i es caracteritza per l'abordatge integral i l'atenció individualitzada, i hi destaca l'acció tutorial i la coordinació amb altres dispositius de la ciutat que actuen sobre el conjunt d'adolescents i joves més desafavorits.

1. L'Escola Municipal de Segones Oportunitats (EM20)

Hi ha pocs dispositius que permetin la reincorporació dels i les joves³ que han abandonat prematurament els estudis i que tinguin en compte altres variables de tipus social a banda de les educatives.

L'Escola Municipal de Segones Oportunitats, promoguda per l'IMEB amb la col·laboració de l'Àrea de Drets Socials,

---

1. Gestor de projectes de la Gerència de l'Institut Municipal d'Educació (IMEB).

2. Tècnica de Projectes de la Fundació BCN Formació Professional.

3. Es considera joves la franja de població d'edats compreses entre els 12 i els 25 anys. L'etapa d'adolescència es considera per a la franja de població d'edats incloses entre els 12 i els 16 anys.

neix com un nou servei socioeducatiu per a adolescents i joves que es troben en situació de vulnerabilitat i d'exclusió educativa⁴. El servei té com a objectius capacitar i integrar aquests joves per tal que puguin traçar un projecte de vida propi i retornin al sistema educatiu o tinguin un projecte professional que els permeti inserir-se laboralment. Aquest nou servei vol contribuir a reduir les taxes d'abandonament escolar prematur (AEP) i s'emmarca en les polítiques d'equitat educativa que tenen per finalitat oferir oportunitats educatives a adolescents i joves de la ciutat.

2. Abandonament escolar prematur

La reducció de l'abandonament escolar és una de les prioritats de l'agenda educativa actual, tant d'organismes internacionals (Unió Europea, Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic –OCDE-, Unesco, etc.) com dels governs estatals, autonòmics i locals. I no és d'estranyar, ja que tot i la gran quantitat de recursos que s'hi dediquen, continua sent un problema educatiu i social de primer ordre. L'AEP és un concepte que es pot definir des de diferents punts de vista. En l'àmbit oficial de la UE, la definició és la següent: “Percentatge de població d'entre 18 i 24 anys que ha assolit com a màxim la primera etapa de l'educació secundària respecte al total de població del mateix grup d'edat”⁵.

A l'Estat espanyol i a Catalunya, l'AEP afecta prop del 17% de la població juvenil, percentatge que està molt per sobre de la mitjana de la Unió Europea, que és del 10% (segons fonts de l'Eurostat⁶ i de l'Idescat⁷) i lluny dels objectius que fixa la mateixa UE. Tot i això, les taxes de graduació en l'ESO han millorat significativament en la darrera dècada, fins a situar-se actualment en una taxa del 88,6%⁸.

3. El perfil de joves que estan en situació d'AEP

La continuació o no dels estudis un cop acabada l'educació obligatòria (que a Catalunya i l'Estat espanyol és fins als 16 anys) és una decisió que depèn de molts factors, entre els quals destaquen les característiques del o la jove i el seu entorn familiar (estatus socioeconòmic, gènere, origen...), però també les dinàmiques pròpies dels centres educatius i el tipus d'acompanyament en la transició a l'educació postobligatòria, etc.

Són joves que han viscut una successió de fracassos. Joves desmotivats que no creuen en ells mateixos, que han normalitzat un etiquetatge social estereotipat —els ni-nis— i que tenen moltes dificultats en el seu desenvolupament personal i social. Com diu Aina Tarabini, no se senten part de la institució educativa, no li troben sentit a allò que estudien i perceben que els estudis “no estan fets per a ells”⁹. Entre els elements que caracteritzen el conjunt de joves que fan AEP, destaquen els següents:

4. El concepte d'exclusió educativa aborda els fenòmens educatius des de la perspectiva dels drets i la justícia social. Posa de manifest que l'extensió de la cobertura educativa no és suficient per garantir el dret a l'educació per a tots els infants i joves. El fet de ser exclòs o inclòs en el sistema no només suposa l'accés sinó també el procés i els resultats; d'experiències educatives i d'adquisició de coneixements (Bonal, 2012).

5. <http://ensenyament.gencat.cat/ca/departament/estadistiques/indicadors/europeus/abandonament-prematur/>

6. https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1

7. <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=ue&n=10101>

8. <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/estadistiques/indicadors/sistema-educatiu/rendiment-escolar/a0711.xlsx>

9. https://www.fbofill.cat/sites/default/files/IB_65_abandonamentescolar_WEB.pdf

- desfasaments curriculars en la majoria dels àmbits curriculars,
- problemes d'autoestima i confiança en les pròpies capacitats,
- alta desmotivació pel que és educatiu,
- incapacitat per exercir habilitats educatives, socials i laborals,
- rebuig escolar,
- absentismes,
- comportaments disruptius i
- risc de presentar conductes addictives greus.

De fa temps, s'han articulats diferents recursos per combatre l'AEP amb èxits notables, entre els quals destaca el Servei d'Orientació - Pla Jove del Consorci d'Educació de Barcelona, que incideix particularment en la transició de l'etapa obligatòria a la postobligatòria. Tot i així, hi continua havent un nombre important de joves per als quals aquests recursos no són suficients i acaben abandonant. És per a aquests joves que cal articular altres recursos més intensius, no només de tipus educatiu sinó també de caire social. Uns recursos caracteritzats per un abordatge integral, una atenció intensiva i sostinguda en el temps. L'Escola Municipal de Segones Oportunitats (EM2O) pretén aproximar-se des d'una estratègia holística a omplir aquest mancança i donar una solució a aquests joves.

4. Les escoles de segona oportunitat

El concepte de les escoles de segona oportunitat (E2O) neix d'una iniciativa descrita l'any 1995 en el document *Libro Blanco sobre la educación y la formación. Enseñar y aprender, hacia la sociedad cognitiva*, que va editar la Comissió Europea. Un dels objectius principals era “oferir

als joves en vies d'exclusió o exclosos del sistema educatiu les millors vies de formació i el millor context per adquirir confiança en ells mateixos, a partir de tres idees principals: una formació innovadora per reforçar les competències bàsiques, un suport en aspectes socials i una experiència de pràctiques en empreses associades”¹⁰.

La primera experiència d'E2O a escala europea es va iniciar a França l'any 1997 amb l'escola de Marsella. Actualment ja disposa d'una xarxa de 130 centres identificats com “écoles de la 2e Chance”, molts dels quals amb més de deu anys de funcionament¹¹. Aquests centres es caracteritzen pel fet d'oferir als joves que han sortit del seu sistema escolar sense cap reconeixement acadèmic solucions personalitzades per poder aconseguir una inserció laboral. Tenen un suport molt important de les administracions públiques locals i regionals i uns lligams molt estrets amb els sectors empresarials. Aquests últims proveeixen als joves l'oportunitat de fer pràctiques laborals i obren el camí d'insercions en el mercat de treball.

Altres països on també s'han desenvolupat escoles de segona oportunitat (*Second Chance Schools*) són Alemanya, Dinamarca, Grècia, Hongria, Itàlia, Irlanda, els Països Baixos, Polònia, Portugal i Suècia¹². Als Estats Units hi ha una diversitat d'iniciatives que es poden assimilar al concepte de segona oportunitat, com poden ser iPASS¹³

10. <https://publications.europa.eu/es/publication-detail/-/publication/d0a8aa7a-5311-4eee-904c-98fa541108d8/language-es>

11. <https://reseau-e2c.fr/>

12. http://www.e2c-europe.org/images/e2c/documents/List_of_members.pdf

13. <https://strongstart.org/why-a-strong-start/about>

(enfocada a la continuïtat d'estudis després de l'etapa de *High School*) o el que fan algunes *Charter Schools*¹⁴ com el John V. Lindsay Wildcat Academy Charter School¹⁵.

A Espanya, les primeres iniciatives daten de la dècada del 1980 i tenen un fort component social per lluitar contra l'exclusió de joves en situacions de risc i contra una situació de crisi econòmica molt accentuada. Peñascal Kooperatiba¹⁶, al País Basc, i Fundación Ilundain¹⁷ de la Comunitat Foral de Navarra, són algunes d'aquestes iniciatives. Totes elles sorgeixen de la iniciativa privada sense ànim de lucre. Més endavant, a Catalunya, l'any 2004, a Cornellà de Llobregat comença la seva tasca la Fundació El Llindar. El Llindar és una entitat que impulsa actuacions educatives i professionalitzadores, alternatives i innovadores, per a nois i noies d'entre 12 i 25 anys que, per la seva situació de fragilitat personal i de recorregut de fracàs i abandonament, no encaixen en les diverses ofertes d'ensenyament reglat¹⁸.

L'any 2016 es constitueix l'Asociación Española de Escuelas de Segunda Oportunidad amb l'objectiu d'aportar solucions a tots els joves sense feina ni titulació a Espanya mitjançant el desenvolupament d'un model nacional d'escoles de segona oportunitat (E2O). Els seus impulsors han estat la Fundación Federico Ozanam, la Fundación Tomillo, la Peñascal Kooperatiba, la Fundació Adsis, la Fundació El Llindar i la Fundación Proyecto Don Bosco. Actualment engloba més de trenta entitats associades. Aquesta associació ha definit uns protocols que permeten identificar i reconèixer les escoles de segona oportunitat, mitjançant un procés d'acreditació propi¹⁹. A Catalunya hi ha cinc escoles acreditades.

5. Projecte d'Escola Municipal de Segones Oportunitats de Barcelona

Aquest nou servei s'ha dissenyat prenent com a base els aspectes següents:

- Les conclusions del grup de treball sobre el Model de segones oportunitats per a Barcelona organitzat per la Fundació BCN Formació Professional (2017-2018).
- L'estudi "Joves amb necessitat d'inserció educativa o laboral. Una anàlisi sociodemogràfica per la ciutat de Barcelona", informe elaborat per l'Observatori de l'FP de la Fundació BCN Formació Professional (maig del 2017)²⁰.
- L'informe sobre la definició d'un model d'E2O que l'Ajuntament va encomanar a l'Asociación Española de Escuelas de Segunda Oportunidad (AEE2O) (2018).
- El Projecte dels centres de noves oportunitats (CNO) del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) (2015-2017).

14. <https://charterschoolcenter.ed.gov/charter-schools-usa>

15. <https://www.jvlwildcat.org/>

16. <http://www.fundacion-ilundain.com/breve-historia/>

17. <http://www.elllindar.org/que-som/>

18. <https://www.e2oespana.org/>

19. https://www.slideshare.net/Barcelona_cat/joves-amb-necessitat-dinserci-educativa-o-laboral-77750043

20. <http://calassanci.escolapia.cat/>

21. <https://www.fundacionadsis.org/ca>

- El coneixement de projectes desenvolupats per Escola Pia de Catalunya²², la Fundació Adsis²³, la Fundació El Llindar, la Fundación Ilundain Haritz Berri, la Fundació Intermèdia²⁴, la Peñascal Kooperatiba i Salesians Sant Jordi²⁵.

6. Per què el nom “escola” i d’ “Oportunitats”?

El nom “escola” pot generar certa controvèrsia atès que no és un centre reglat. L’aposta per anomenar-lo “escola” neix de la voluntat d’incorporar aquest nou servei en el sistema educatiu, com una alternativa educativa més. L’escola està dins d’un equipament concebut com un espai en el qual es vol reconnectar els i les joves amb el sistema educatiu, amb l’aprenentatge. Li diem “escola” però òbviament no és un centre reglat. Malgrat que en l’àmbit de polítiques educatives compensatòries hi ha una literatura extensa sobre les segones oportunitats i, fins i tot, s’esmenta en el Decret 150/2017 de l’atenció educativa a l’alumnat en el marc d’un sistema educatiu inclusiu²⁶, cap administració ha regulat un marc normatiu en el qual es pugui desenvolupar.

“Oportunitats” en plural perquè la vida educativa és molt llarga i les oportunitats infinites. L’Escola permet oferir itineraris formatius flexibles, personalitzats i de continuïtat, i així ajudar els i les adolescents i joves en situació de fragilitat, vulnerabilitat i especials dificultats a reconnectar-se amb la societat.

7. Descripció del nou servei

L’EM2O neix com un servei municipal. La gestió del centre s’ha encomanat mitjançant un contracte de serveis que es va licitar el desembre del 2018 i es va adjudicar a mitjans de maig del 2019 a la unió temporal d’empreses

(UTE) Fundació El Llindar - Salesians Sant Jordi. Aquestes dues entitats són un referent a tot l’Estat espanyol pels seus respectius projectes d’escoles de segona oportunitat (vegeu el punt 5). El servei està ubicat al carrer de Capella, 10, del barri de Navas, al districte de Sant Andreu, en un equipament totalment reformat. Ha iniciat l’activitat el setembre del 2019 amb trenta joves i es desplegarà al llarg de dos anys (prorrogable un any més) fins a assolir un màxim de noranta joves.

L’EM2O vol el retorn al sistema educatiu dels joves que han fet AEP. Aquest retorn l’entenem si aconseguim que quan els joves acabin el programa de l’EM2O estiguin en condicions d’iniciar una formació postobligatòria o d’inserir-se en el mercat laboral, havent-los donat unes eines que milloraran les condicions per iniciar la seva vida professional.

Des de l’inici de la crisi, l’atur ha afectat més a les persones joves amb menys estudis: la diferència entre la taxa d’atur dels joves que com a màxim tenen estudis obligatoris i els que tenen educació post obligatòria s’accentua i gairebé es triplica (39% i 14,3%, respectivament). L’educació és, doncs, un element clau per tenir una posició relativament més segura al mercat laboral²⁷. És per aquest motiu que el projecte E2O s’adreça a adolescents i joves amb edats

22. <http://calassanci.escolapia.cat/>

23. <https://www.fundacionadsis.org/ca>

24. <https://www.fundaciointermedia.org/>

25. <https://www.salesianssantjordi.org>

26. https://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=799722&language=ca_ES

27. http://ejoventut.gencat.cat/web/.content/e-joventut/recursos/tipus_de_recurs/documentacio/arxiu/document/informes_epa/Informe_EPA_1r_trimestre_2019.pdf

compreses entre els 16 i els 25 anys que es troben en algunes d'aquestes situacions: han abandonat els estudis sense haver-se graduat de l'ESO; o bé tenen el graduat d'ESO però han deixat d'estudiar i estan a l'atur i sense qualificació professional, i, molt important, voluntàriament volen participar en aquest servei.

8. Metodologia de treball

Aquest projecte centra el seu desplegament a l'entorn de la persona entesa com a subjecte actiu i receptora d'una atenció personalitzada. S'apliquen el que s'anomenen metodologies subjectives que es caracteritzen pels aspectes següents:

- Des de la proximitat i l'escolta, tenir present la vinculació emocional i entendre que l'equip de professionals que eduquen són guies i acompanyants. D'aquí la importància de tenir un equip de professionals interdisciplinari del món de l'educació, la psicologia, la pedagogia, el lleure educatiu, la formació tecnicoprofessional o la inserció laboral.
- Des del respecte i el reconeixement, partir de la premissa que adolescents i joves són ciutadans i ciutadanes de ple dret.
- Des de la personalització de l'aprenentatge, partir de la idea que hi ha moltes maneres d'aprendre i també hi ha moltes possibilitats d'equivocar-se.

L'Escola ofereix un programa de dos anys de durada que es fonamenta a partir de sis eixos d'actuació que no han de ser necessàriament seqüencials:

1. Diagnosi, empoderament i definició del pla personal de treball per cada jove. Aquest primer eix de treball té un triple objectiu:

- Diagnosticar i avaluar la situació del o la jove en la seva globalitat.
- Empoderar el o la jove amb la recuperació de l'autoestima, ajudar-lo a detectar les seves potencialitats i a expressar-les. Conèixer els seus punts febles i com pot superar-los.
- Definir un pla personal de treball (PPT). Que l'adolescent o jove decideixi en funció de les seves potencialitats i desitjos i sigui capaç de manera autònoma de sostenir els seu procés formatiu al llarg del temps.

En aquest eix esdevindrà fonamental la figura del tutor o tutora de referència que tindrà per objectiu desenvolupar una funció d'acompanyament educatiu personalitzat al llarg de tot el temps d'estada del o la jove a l'Escola.

2. Orientació d'acord amb el que s'ha definit en el pla personal de treball. Té per objectiu l'execució del pla personal de treball (PPT). Amb aquesta finalitat, la metodologia que s'aplicarà es fonamentarà en el següent:

- Orientació, acompanyament i suport al jove en la seva integració en el sistema educatiu o la seva incorporació en el mercat laboral.
- Realització per part del o la jove de la formació adient.

3. Formació. Aquesta formació consta de dos blocs fonamentals:

3.1. La formació en competències bàsiques i transversals en què es treballa la millora de les competències personals i socials fent incidència en el conjunt de capacitats, habilitats i actituds necessàries per donar resposta a situacions educatives i laborals de diversa complexitat. I, també, la promoció d'accions de salut (amb l'objectiu de donar a conèixer hàbits d'alimentació saludable i de prevenció en el consum de drogues, entre d'altres), d'educació afectivosexual amb perspectiva de gènere o de prevenció de relacions abusives i violència masclista.

3.2. La formació tecnicoprofessional, a partir del pla personal de treball que defineix cada jove. A través de mitjans propis o adscrits amb entitats col·laboradores, oferir als i les joves un ventall d'opcions que poden anar des de “tastets d'oficis” (que els permetrà un coneixement pràctic de professions), programes de formació i inserció (PFI), passant per certificats de professionalitat (coneguts com CP), fins a la preparació per poder accedir a cicles de formació professional reglada. També es preveu la creació de “formacions a mida” que siguin demanades pels agents econòmics del territori i tinguin opcions d'inserció laboral. Aquestes han de tenir per objectiu donar els coneixements i les habilitats per desenvolupar ocupacions que actualment no formen part del catàleg del Departament d'Ensenyament o del Servei d'Ocupació de Catalunya. Poden ser a iniciativa d'empreses o d'entitats de formació per cobrir llocs de treball específics o de sectors emergents.

Totes aquestes formacions es plantegen des de la perspectiva que els i les joves puguin moure's per la ciutat i facin ús dels recursos formatius existents per així assolir els objectius recollits en el seu pla personal de treball. La finalitat d'aquesta formació és que els i les joves assoleixin l'objectiu d'accés a una formació de més llarga durada i reconeguda, però, a l'hora, acompanyar i sostenir el seu procés un cop hi hagin accedit, mitjançant el seguiment a través dels tutors o tutores de referència.

D'altra banda, el treball del projecte vital de cada jove recollit en el Pla personal de treball també inclou un seguit d'activitats que el vincularan amb l'entorn-territori. L'EM2O és una escola oberta a l'exterior, de manera que es pugui perllongar més enllà de les quatre parets de l'equipament, i que pugui disposar de la potencialitat educativa i els recursos educatius que ofereix el seu entorn.

4. Activitats d'aprenentatge i servei a la comunitat. Tenen per objectiu la promoció de la participació social i el vincle amb la comunitat més propera per part del o la jove per exercir la ciutadania plena i desenvolupar el seu compromís cívic. Els i les joves treballaran sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo.

5. Activitats de lleure i suport a la formació. Aquestes activitats tenen una intencionalitat pedagògica vinculada a l'educació no formal, com un instrument per a la transmissió de conceptes, valors i capacitats dels i les joves. D'una banda, es potenciarà l'oci saludable i, d'altra banda, es promourà l'experimentació per generar una relació positiva amb el procés d'aprenentatge, afavorir l'organització i la gestió del propi temps (saber diferenciar

els espais i els moments de treball i de lleure) i prevenir l'absentisme i l'abandonament.

6. Seguiment i avaluació. Una vegada acabada la seva integració en el sistema educatiu o la seva incorporació en el mercat laboral, la metodologia de treball se centrarà en un seguiment permanent per garantir que la transició cap a una autonomia i independència més gran sigui reeixida.

A banda d'aquests eixos d'actuació també s'incidirà en el treball amb les famílies. L'objectiu és potenciar el vincle i la implicació de la família en el procés educatiu dels adolescents i joves. En el marc de la metodologia de treball es vol fer una especial incidència en la dimensió relacional de l'EM2O, atès que aquest serà un element cabdal per poder fer un bon abordatge i atenció als adolescents i joves.

En aquest sentit, la coordinació i el treball amb altres agent de la ciutat, sobretot de l'àmbit educatiu, laboral i sociosanitari, seran un aspecte clau de l'actuació de l'EM2O (Pla de salut mental, Pla Jove - Consorci d'Educació de Barcelona, Espais Joves, Barcelona Activa). Aquesta coordinació i treball conjunt es planteja des del vessant relacional amb la voluntat de garantir la integralitat de l'atenció i millora de la intervenció amb els adolescents i joves. Pel que fa a les relacions amb les entitats i institucions del territori (associacions de veïns, serveis de prevenció, equipaments juvenils, entitats de lleure educatiu, empreses, etc.), contribuiran a millorar les oportunitats i condicions de vida dels adolescents i joves. Com a beneficis o potencialitats del treball amb d'altres agents i recursos, destaca, primerament, que permet millorar el coneixement i l'anàlisi de la realitat i afavoreix

una visió de globalitat, una mirada de conjunt sobre la situació de l'adolescència i la joventut de la ciutat. I, d'altra banda, s'afavoreix el coneixement mutu entre diferents sectors, actors, entitats i professionals i, en alguns casos —i això facilita la generació de sinergies i relacions d'intercanvi i col·laboració entre professionals—, serveis i entitats. D'aquesta manera, permet evitar la duplicitat de recursos i esforços i, així, optimitzar la capacitat d'incidència i acció.

9. Els reptes de l'EM2O

L'EM2O tot just inicia el seu recorregut i es plantegen uns reptes que podem resumir en els següents:

- Visibilitzar que els adolescents i joves que estan fora del sistema, tant educatiu com laboral, no són un grup homogeni i que requereixen accions individualitzades per trobar sortides a la seva situació.
- Avaluar l'impacte del servei (quants joves tracen un projecte de vida propi i retornen al sistema educatiu o tenen un projecte professional).
- Aconseguir que l'EM2O s'identifiqui com un recurs públic més dins el ventall de recursos destinats a l'abandonament escolar prematur de la ciutat, un servei ben enxarxat amb la resta de recursos educatius, socials, sanitaris i laborals.

Bibliografia

INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2018). *Oportunitats educatives de la infància i l'adolescència a Barcelona 2018-2019*. Barcelona: IIAB-IERMB i Ajuntament de Barcelona.